

MARUNİ PATRİĞİ VE TARİHÇİSİ İSTEFAN ED-DUVEYHİ (1629-1704)'NİN HAYATI ve ESERLERİ

Dr. Ramazan Işık*

Özet

Orta Doğu ve özellikle Lübnan tarihi açısından Maruni tarih yazıcılığının büyük bir önemi vardır. Özellikle Haçlı ve Memlûk dönemleri ile ilgili araştırma yapmak isteyen araştırmacılar için Maruni tarih yazıcılığı, önemli bir materyal kaynak durumundadır. Maruniler arasında ilk defa bilimsel anlamda tarih yazıcılığı, Maruni tarihinin babası olarak bilinen Duveyhi ile başlamıştır.

Biz, bu makalede din adamı geleneğinden gelen ve Maruni tarih yazıcılığının önemli şahsiyetlerinden olan İstefan ed-Duveyhi'nin hayatı ve eserlerini incelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: İstefan ed-Duveyhi, Maruni patriği, Maruni tarih yazıcılığı, Lübnan.

Abstract

The Maronite historiography has a great importance for the history of the Middle East but, especially the history of Lebanon. The Maronite historiography is an important source for those who desire to study over the periods of the Mamluks and the Crusades. The first scientific historiography among the Maronite started with Duwayhi who is known as the father of the history of Maronite.

In this article, we will study the life and works of İstefan ed-Duwayhi who is one of the most important characters of the Maronite historiography and who comes from the traditional clerical.

Key Words: İstefan ed-Duveyhi, Maronite patriarch, The Maronite historiography, Lebanon.

Giriş

* Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Orta Doğu tarihine özellikle de Lübnan tarihine ilgi duyan araştırmacılar için Maruni tarih yazıcılığı önemli bir birikimdir. Maruni tarih yazıcılığı, XIII. yüzyıldan beri Lübnan tarihine ilişkin önemli bir materyal kaynak olarak hizmet etmesinin yanı sıra, Maruni toplumunun kendi iç gelişmesini, Roma Kilisesi ile ilişkilerinin inkişafını ve Maruni toplumunun Lübnan politikalarında oynadığı rolü göstermesi bakımından önemlidir. Ancak, günümüzde pek çok tarihçinin çalışmalarında Maruni tarihçilerin eserlerini referans olarak kullanmalarına karşılık, bu eserlerin güvenilirliğini pek fazla sorgulamadıkları görülmektedir.

Gerçekte Osmanlı döneminden itibaren, bölgenin tarihi hakkında tarihsel dokümanlar, kronikler, vakayinameler, Avrupalı ve Osmanlı seyyahların hatıratlarının yanı sıra, Osmanlı ve Avrupa arşivleri keşfedilmemiş bilgilerle dolu olmasına karşılık, Haçlı ve Memlük dönemleri için durum böyle değildir. Ayrıca, Müslüman tarihçilerin de Lübnan'ın iç meselelerine ilişkin tarihi olayları pek önemsemedikleri dikkati çekmektedir. Bu anlamda, Müslüman tarihçiler için Lübnan, Müslüman Suriye idaresinin bir sınır eyaleti ve halkının zaman zaman Müslüman bölgelere saldıran itaatsiz bir Hıristiyan tebaa olmasının dışında bir anlam ifade etmediği anlaşılmaktadır¹. Hatta Lübnan Hıristiyanları değişik Doğu Hıristiyan mezheplerine mensup olmalarına ve nüfusun çoğunluğunu teşkil etmelerine rağmen, Doğu Hıristiyan kroniklerinin bile Lübnan'ı çok az zikrettikleri görülmektedir. Ayrıca, kutsal toprakları ziyarete gelen hacıların ve misyonerlerin hatıratlarında Marunilerin dini durumlarına ilişkin önemli bilgiler vermelerine karşılık, Lübnan tarihi konusunda fazla bir bilgi vermedikleri dikkati çekmektedir. Sonraki dönemlerde gelen seyyahların ve misyonerlerin ise çoğu zaman kendi gözlemlerini kaydetme yerine, kendilerinden önceki seyyahların verdikleri bilgileri tekrar ettikleri anlaşılmaktadır². Bütün bu sebeplerden dolayı, Maruni tarih yazıcılığı hem Maruni Kilisesi ve toplumunun tarihini inceleyen araştırmacılar hem de Orta Doğu ve özellikle de Lübnan ve Suriye tarihini çalışan araştırmacılar için önemli bir materyal kaynak hükmünde değerlendirilebilir.

Geleneksel Maruni tarihçilerinin hemen hepsi, Roma'daki Maruni Kolejinin veya seminer okullarından mezun olmuş olan Maruni din adamları idi. Bunlar Roma'dan Lübnan'a geri döner dönmez birer misyoner olarak hizmete başlamalarına karşılık, kendi kilise ve toplumlarının tarihine de çok büyük ilgi duydular. Özellikle de bin yıldır Maruni Kilisesi ve toplumuna karşı yapılan monotelitizm³ suçlamalarını reddetmek ve kendi

¹ Ebu'l-Hasan el-Belazuri, *Futuhu'l-Büldan*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991, 163-167.

² Kemal S. Salibi, 'The Traditional Historiography of the Maronites', *Historians of The Middle East*, edited by Bernard Lewis-P. M. Holt, Oxford University Press, London 1962, 212.

³ Monotelitizm; Hıristiyan ilahiyatında İsa'da sadece tek bir ilahi irade olduğunu savunan doktrin. Bu doktrin, VII. yüzyılda ortaya çıkmıştır. 624'te Herakliyus diyofizit ve monofizitleri uzlaştırmak için bir ara formül bulmaya çalıştı ve nihayet, İsa'da iki tabiatla birlikte sadece bir enerji olduğu belirtildi. 634'te İstanbul piskoposu Sergius'un, İsa'daki bu bir enerji konusunda papa Honorius'a sorduğunda, onun 'tek irade' cevabını verdiği belirtilir. Bu bir irade doktrinini önceleri kabul görmüş olsa da 681'deki İstanbul konsilinde aforoz edilerek, İsa'da insani ve ilahi iki ayrı iradenin bulunduğu kabul edilerek, Monotelitizm doktrinini ve taraftarları aforoz edildi. Bkz, Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 'Monothelitizm' mad.;

kilise ve toplumlarının ilk devirlerden beri Ortodoks inanca (Katolik anlamında) bağlı kaldıklarını ispat etmek için büyük çaba sarf ettiler. Bu amaçla, sadece Maruni Kilisesinin ve toplumunun katolikliğini konu alan eserler yazdılar. Ayrıca, Kuzey Lübnan'da Marunilerin hem dini hem de politik bir toplum olduklarını ve atalarının Müslüman yönetimlerine karşı Hıristiyanlığı savunmalarının dışında kendi iç özerkliklerini muhafaza etmek için mücadele ettiklerini yazmayı ihmal etmediler. Maruni din adamı geleneğinden gelen tarihçilerin en büyüklerinden kabul edilen patrik İstefan ed-Duveyhi (1630-1704)'nin çalışmalarında özellikle bu iki düşünce çizgisi hakimdir⁴.

Geleneksel Maruni tarihçileri kendi kilise ve toplumlarının tarihinin yanı sıra, Yakubi, Nesturi gibi diğer Doğu Hıristiyanlarının tarih ve kültürü ile ilgili bilgiler de verirler⁵. Bununla ötesinde Doğu Kiliselerine mensup papazlar arasında Katolik düşünce akımının yayılmasına da öncülük ederler⁶. Bununla beraber, geleneksel Maruni tarih yazıcılığında aşırı bir mezhepçilik anlayışının var olduğu göze çarpmaktadır. Çünkü Maruni tarihçiler, eserlerinde sadece tarihsel gerçekleri dile getirmek yerine, hayali bir takım kahramanlar veya tarihsel şahsiyetler üreterek, kendi kilise ve toplumları için ütopyik bir vatan yaratmak için gayret sarf etmişlerdir. Dolayısıyla, eserlerini ağırlıklı olarak savunmacı bir üslupla kaleme almışlar ve Marunilerin sürekli Ortodoksluğu (Katolik anlamında) savunduklarını ve bu toplumun Doğuda Katolik imanın yayılması ve muhafazası için çaba sarf ettiklerini ispat etmeye yönelik çalışmalar yapmışlardır. Bu anlamda, Maruni Kilisesi ve toplumuna karşı yapılan heretiklik suçlamalarını yalanlamak ve Maruni toplumunun ilk dönemlerden beri Roma Kilisesi ve onun papalarına bağlı bir cemaat olduklarını ispat etmek için bir takım tarihsel gerçekleri tahrif etmekten çekinmemişlerdir. Bu anlamda, Maruni tarihçilerin eserlerini referans olarak kullanırken tarihçilerin çok dikkatli olmaları ve bu eserleri eleştirel açıdan da incelemeleri gerektiğini bilmelerinde fayda vardır.

XVIII. yüzyıldan itibaren Lübnan'da politik yapının değişmesinin bir sonucu olarak, Maruniler arasında yeni bir tarih yazıcılığı gelişmeye başladı. Aynı şekilde daha önceki selefleri gibi, misyoner ve Katolik seminer okullarında yetişmiş olmalarına karşılık, bu yeni tarihçiler laik görüşlü kişilerdi. Böylece, XVIII. yüzyılın sonlarına doğru bu aydınlar grubu, temelde Lübnan ve Suriye'de politik bir güç meydana getirme çabasıyla, daha çok laik-politik bir tarih çeşidi üretmeye başladılar⁷.

Peter D. Day, *The Liturgical Dictionary of Eastern Christianity*, Minnesota, 1993, 201; G. Owens, 'Monothelism', *New Catholic Encyclopedia*, The Catholic University of Amerika, Washington, DC. 1967, IX, 1067-1068.

⁴ A. H. Hourani, 'Historians Of Lebanon', *Historians of The Middle East*, edited by Bernard Lewis-P. M. Holt, Oxford University Press, London 1962, 226-228.

⁵ Hourani, 227.

⁶ el-Huri Butlus Ravfail el-Maruni, *el-Yeddü'l-Maruniyye fi'l-İrtidadi'l-Kenaisi's-Şarkiyye*, (Fransızca'dan Arapça'ya Çev. İgnatıyus Tannus el-Huri), Halep 1936, 6 vd.

⁷ Horani, 228.

Bununla birlikte Duveyhi'den önce, Maruniler arasında bilimsel anlamda tarih yazıcılığından söz edilemez. Başka bir ifadeyle, XV. yüzyıldan önce Maruniler arasında ancak, menkıbevi bir tarih yazıcılığı söz konusuydu. Bu anlamda, Duveyhi ilk defa Maruni Kilisesi ve toplumunun tarihini sistematik bir şekilde ele alıp incelemiştir. Bu sebeple olsa gerek kendisine Maruni tarihinin babası unvanı verilmiştir. Biz bu makalede Maruni patriği ve tarihçisi İstefan ed-Duveyhi'nin hayatı ve eserlerini incelemeye çalışacağız.

1. Hayatı

Duveyhi'nin Lübnan'da İhdin kasabasında doğmuş olduğu kesin olarak bilinmekle birlikte, onun doğum tarihi konusunda farklı görüşler öne sürülmektedir⁸. Ferdinand Taoutel, Tarih-i el-Ezmine'nin giriş bölümünde onun 6 Ağustos 1630'da⁹ doğmuş olabileceğini söylemesine karşılık, K. S. Salibi ise onun muhtemelen 1629 Mayıs'da doğmuş olması gerektiğini belirtmektedir¹⁰. Babasının adı Mikail, annesinin adı ise Meryem'di ve her ikisi de Duveyhi ailesine mensuptu¹¹. Aynı zamanda bir papaz olan dedesinin adı ise el-Kiss Musa ed-Duveyhi idi¹². İlk ve orta tahsilini kendi kasabasında tamamladıktan sonra, başpiskopos olan amcası İlyas ed-Duveyhi tarafından yaklaşık 11 yaşında iken Roma'ya gönderildi. Başka bir ifadeyle, 1641 Haziranında Roma'ya geldi ve Maruni Kolejinde eğitim ve öğretime başladı. Okulda felsefe ve teoloji derslerinde gösterdiği başarı ile ön plana çıktı ve 3 Nisan 1655 tarihinde bu okuldan mezun oldu. Mezun olduktan sonra, okuldaki Maruni öğretmenlerden biri olan İbrahim el-Hakilani ona misyoner olmasını teklif etti ve böylece, Propaganda Koleji onu hizmet etmesi için bir misyoner olarak Lübnan'a geri gönderdi. İki yıl süreyle doğduğu kasaba olan İhdin'de basit bir papaz olarak çalıştı. Akabinde de Ras en-Nehr manastırının baş rahibi oldu. 1657 yılında Halep'e gönderildi ve buradaki Mar İlyas Kilisesinde 8 ay boyunca başpiskoposa kilise ile ilgili meselelerde yardımcı oldu. Daha sonra Lübnan'a geri döndü ve Mar Yakub el-Hıbaşh manastırını restore ederek 5 yıl süreyle burada ikamet etti¹³.

1663 yılında Maruni patriği Circis es-Sib'ili, onu bir misyoner olarak Halep'e tekrar gönderdi. Bu dönemde, bir çok Melkit, Nesturi ve Yakubi Hıristiyan'ın Katolikliğe dönmesini sağladı. Burada 5 yıl kaldıktan sonra, annesi ve kardeşi Musa ile birlikte kutsal yerleri ziyaret etmek için Halep'ten ayrıldı. 1668 yılının ilk baharında Haçtan döndükten sonra, Kıbrıs'a piskopos olarak atandı ve iki yıl Kıbrıs Marunileri arasında yaşadı. 20 Mayıs 1670 tarihinde Maruni patriği Circis es-Sib'ili'nin ölümü üzerine, Maruni piskoposlar

⁸ Duveyhi kendisinin bir biyografisini yazmış ve bu biyografi el-Meşrik'ta yayınlanmıştır. Burada Duveyhi, kedi doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi vermemiştir. Bkz., Duveyhi, 'Tarih el-Medrese el-Maruniyye Fi Rumiye', el-Meşrik, XXI, (1923), 209-216, 270-279.

⁹ Bkz., Duveyhi, Tarih el-Ezmine 1095-1699, edited by Ferdinand Taoutel el-Yesu'i, Beyrut 1951, Giriş Bölümü,

¹⁰ Kemal S. Salibi, Maronite Historians Of The Medieval Lebanon, Beyrut 1959, 89.

¹¹ Salibi, 89-90.

¹² Duveyhi, Tarih-i el-Medrese, 212.

¹³ Duveyhi, Tarih-i el-Medrese, 212-213.

ve ileri gelenler, onu Antakya Maruni patriği olarak seçtiler. 1672 yılında ise papa X. Clement tarafından patrikliği onaylandı¹⁴.

Onun çalışkan bir patrik olduğu nakledilir. Nitekim, kendisinden 'büyük aziz İstefan' olarak da bahsedilir. İyi bir idareci olup, disiplinin gerekliliğine inanıyordu. Bu sebeple, Maruni ruhbanlar üzerinde tam bir otorite kurdu. Dolayısıyla, metropoliten ve piskoposların onun bu disiplinine uzun bir süre alışamadıkları nakledilir. Bu nedenle olsa gerek, onu görevinden uzaklaştırmaya çalışanların bile olduğu söylenir. Ayrıca Duveyhi'nin Maruni Kilisesi ilmihal ve dua kitaplarında yer alan ve polemik konusu yapılan bir takım yanlışları düzeltmek için çaba sarf ettiği ve liturji ile ilgili literatürleri gözden geçirdiği belirtilir. Onun aynı zamanda kilisenin sakramentleri ile ilgili açıklamalı ilmihal kitapçıkları yazdığı ve 1700 tarihinde Maruni manastır düzeni ile ilgili kuralları değiştirerek onayladığı nakledilir. 3 Mayıs 1704 tarihinde Maruni patrikliği ikametgahında Kannubin'de öldüğü zaman Duveyhi, muhtemelen Maruniler arasında bir efsane haline gelmişti¹⁵.

Fiziksel görünüşü bakımından onun, orta boylu, geniş yüzlü, uzun sakallı, gaga gibi kıvrık burunlu, kaşları birbirinden ayrılmış parlak gözlü biri olduğu ifade edilir. Münzevi bir hayat yaşamayı tercih ettiğinden, hastalık dönemleri dışında et yemeyi sevmez, fakat temiz giyinmeyi severdi. Adaletli biriydi ve kendisine rüşvet teklif edenleri şiddetli bir şekilde azarlardı. Kilisenin reisi olmasına karşılık, en küçük bir kasaba papazının atanmasında bile hazır bulunurdu. Dindar bir adam olup, bitmek tükenmez bir bilgi arayıcısıydı. Roma'da öğrenci iken bile Pazar ve tatil günlerini kiliseleri ve şehrin kütüphanelerini ziyaret ederek geçirir ve Marunilerle ilgili bulabildiği bütün dokümanları toplardı¹⁶. 1668 yılında Kıbrıs piskoposu olarak atandığı tarihten patrik olduğu 1670 yılları arasında iki yıl boyunca Maruniler hakkında bilgi toplamak için tarih kitaplarını inceleyerek ve tarihsel belgeler toplayarak zamanını geçirdiğini kendisi söylemektedir¹⁷. Bu anlamda, onun çalışmaları sadece tarihi olayları değil, aksine dini çalışmaları da kapsamaktadır.

Duveyhi'den önce Maruniler arasında gerçek bir tarih yazıcılığından bahsetmek mümkün değildir. Bu anlamda Duveyhi, Maruni tarihinin babası olarak bilinir¹⁸. Duveyhi'den önce gelen tarihçilerin çalışmaları bölük pörçük bilgileri veya gerçek tarihi olaylardan çok söylenceleri ihtiva ediyordu. Bu efsaneler, Maruni toplumunun geçmişi hakkında tam bir bilgi vermekten veya onun tutarlı bir tasvirini yapmaktan çok uzaktı. Dolayısıyla Duveyhi, kendi toplumunun tam bir tarihini yazmaya gayret eden ilk Maruni tarihçisidir denilebilir. Onun çok zeki bir kişi olduğu ve çocukluğunu Lübnan'daki değişik manastırlarda kendi toplumu ile ilgili bölük pörçük tarihi bilgileri veya efsaneleri öğrenerek geçirdiği söylenir. Bu anlamda Duveyhi, seleflerinden daha çok modern bir tarihçi olarak görülebilir. Bununla birlikte, eserleri geniş bir kaynak koleksiyonuna dayanmasına rağmen, çoğu zaman kaynaklarını

¹⁴ Duveyhi, Tarih-i el-Medrese, 213; Tubiya Anaysi, Silsilâ Târihiyye li Batarikat Antakiye el-Mevarina, Roma 1927, 44.

¹⁵ Duveyhi, Tarih, 268; Anaysi, 45.

¹⁶ Salibi, 93.

¹⁷ Duveyhi, Tarih-i el-Medrese, 213.

¹⁸ Salibi, 89.

zikretmediği de görülmektedir. Çalışmalarında İbn Sibbat ve William Tyre gibi ilk dönem tarihçilerin eserlerini referans olarak kullandığı gibi, kendi kilise kitaplarından ve Vatikan arşivlerinden de önemli materyal toplamış ve bunları değerlendirmiştir. Erken dönem Maruni tarihinden bahsettiğinde eleştiriye açık olmamasına rağmen, önemli kaynaklara ulaşmak için çok çaba sarf ettiği bellidir. Bu anlamda, daha çok kendi toplumu hakkında tarihsel gerçekleri yazmaya çalışmıştır. Çalışmalarında sadece Maruni tarihi ve kültürü ile ilgili bilgileri değil, aynı zamanda etkileşim içerisinde oldukları diğer inanç ve kültürlerle ilgili bilgiler de vermiştir. Ancak ona göre, Memlûkler ve Osmanlılar kadar, Yakubiler de Maruni toplumunun düşmanları idiler¹⁹.

2. Eserleri

Duveyhi'nin başlıca üç çalışması vardır: Bunlar; Tarih-i et-Ta'ife el-Maruniyye²⁰, Tarih-i el-Ezmine²¹ ve Silsilât Batarikat et-Ta'ife el-Maruniyye²² adlı eserlerdir. Onun Tarih-i et-Ta'ife el-Maruniyye adlı çalışması genel olarak bir Maruni tarihi özelliğini taşır. Tarih-i el-Ezmine adlı eserinde de I. Haçlı seferinden kendi dönemine kadar olan Lübnan ve Maruni tarihi ile ilgili olayları incelemektedir. Silsilat Batarikat et-Ta'ife el-Maruniyye adlı çalışması ise bir nevi Maruni patriklerinin kronolojisi mahiyetindedir.

Tarih-i et-Ta'ife el-Maruniyye adlı eserinde Duveyhi, kendi halkının tarihini ve dini kökenlerini tartışır ve kendi toplumunun ilk dönemlerden beri Roma Kilisesi ile aynı iman ve doktrine inandıklarını ispatlamaya çalışır. Bu çalışmasının birinci bölümü Nisbet el-Mevarina (Marunilerin kökeni) adını taşır²³ ve bu bölümde Maruni Kilisesi ve toplumunun ortaya çıkışından VIII. yüzyıla kadar olan ilk dönem gelişmelerden bahseder. Dolayısıyla Duveyhi, Nisbet el-Mevarina'da Maruni toplumunun kökeni ile ilgili tartışmalarda bulunmaktadır.

Eserin ikinci bölümü, kronolojik olarak Marunilerin sözde içine düşmüş oldukları yanlış veya bölünmeden kurtuluşlarının tarihlere göre düzenlenmiş olan on dokuz alt başlıktan meydana gelmektedir. Bu bölümün alt başlıkları 'Red et-Tüham ve Def'uş-Şüphe', 'Fi Red Kavı veya Fi İbtal Da'va' gibi başlıklardır. Her bölümde yazarının adı zikredildikten sonra, ayrıntılı bir suçlama cümlesiyle başlar ve bunu zaman zaman onun yazarının kısa bir biyografisi takip eder. Daha sonra ise bu suçlamalara ret yer alır. Eğer bir bölümde, Marunilerin Ortodoksluğuna karşı birden fazla suçlama yapılıyorsa, bu suçlamaların her birine ayrı bir bölümle cevap verilir Dolayısıyla temel olarak eser bir polemik çalışması gibidir ve genellikle eserin bölümleri konu bakımından birbirine benzer²⁴. 'Red et-Tüham ve Def'uş-Şüphe' (suçlamalara cevap ve şüphelerin yanlışlığını ispatlama) adını

¹⁹ Hourani, 227.

²⁰ Duveyhi, Tarih et-Ta'ifa el-Maruniyye, edited by Rashid el-Huri eş-Şartuni, Beyrut 1890.

²¹ Duveyhi, Tarih el-Ezmine 1095-1699, edited by Ferdinand Taoutel el-Yesu'i, Beyrut 1951.

²² Duveyhi, Silsilât Batarikat et-Ta'ife el-Maruniyye, edited by Raşid el-Huri eş-Şartuni, el-Meşrik, I (1898), 247-252, 308-313, 347-353, 390-396.

²³ Duveyhi, Tarih, 1-97.

²⁴ Duveyhi, Tarih, 17-52, 53-97.

verdiği bölümde Duveyhi, Marunilerin sürekli olarak Ortodoks inanca (Katolik anlamında) ve Roma Kilisesine bağlı kaldıklarını ispatlamaya çalışır. Bu anlamda, asırlardır Maruni toplumuna karşı yapılan bütün yanlış iddiaları reddederek, Marunilerin sürekli Ortodoks (Katolik anlamında) bir cemaat olarak kaldıklarını savunur. Bu bölümde Maruni Kilisesi ve toplumunun tarihi ile ilgili verilen bilgiler genellikle savunmacı bir üslupla ele alınmış ve çoğu zaman tarihsel olayları nakletme yerine, bir takım efsane ve söylencelere yer verilmiştir. Başka bir ifadeyle, Maruni mezhebine karşı yöneltilen suçlamalara cevap verilmiş veya bu suçlamalar reddedilmiştir²⁵. Dolayısıyla, eserin bu bölümünde Maruni mezhebinin bir müdafaası yapılmıştır denilebilir. Bu anlamda, onun bu eserin sistematik bir çalışma olduğu fakat, apolojetik bir yaklaşım tarzı ile yazılmış bir eser olduğu söylenebilir. Eserin son bölümünde ise I. Haçlı seferi ile Osmanlı fetihleri arasındaki olaylar incelenir.

Duveyhi, Tarih et-Ta'ife el-Maruniyye adlı eserini yazmasındaki amacını giriş bölümünde şöyle açıklamıştır: *'Bazı tarihçilerin, Maruni milletin kökeni konusunda, çelişkili ve tutarsız görüşlerini okudum. Onların bu konuda değişik teorileri sürdüklerini gördüm. Bu sebeple, bu milletin kökeni konusunda geçerli tarihsel bilgi ve belgelere dayalı gerçeği ortaya koymak gerektiğine inandığım için bu eseri yazmaya başladım. Yoksa, bu milletin övgü kazanmak veya bu milletin faziletlerini ortaya koymak veyahut da bu milletin ilk liderinin şanının bilinmesi için bu eseri yazmadım. Gerçek amacım, bu millete karşı yapılan suçlamalardan (Marunilerin sapkın ve küfürde olduklarına dair) onu temizlemektir. Maruni milletin tarihi ile ilgili bilgi veren yabancıların çoğu, bir takım söylentilerden ve bizim düşmanlarımızdan bazılarının yazdıklarına dayalı bilgilerden hareket etmişler ve doğruyu yanlıştan ayırt etmeden bu bilgileri kullanmışlardır*²⁶. Görüldüğü üzere, bu giriş bile eserin daha başlangıçta tamamen savunmacı bir üslupla yazılmış olduğunu ortaya koymaktadır.

Duveyhi'nin ikinci çalışması genel olarak Tarih el-Ezmine ve Tarih-i el-Müslimin gibi değişik isimlerle bilinen vakayiname tarzında yazmış olduğu çalışmasıdır. Bu çalışma, İslam'ın yükseliş dönemi ile başlar ve yaklaşık 1700'lere kadar devam eder. El-Ezmine, düzen ve içerik bakımından Tarih el-Maruniyye'den tamamen farklıdır. Bu eser, tipik bir geleneksel vakayiname tarzındadır. Olaylar yıl yıl nakledilir. Hikayeler basit ve tenkitçi bir tarzda ele alınmadığı gibi polemik de yapılmaz. Aynı zamanda spesifik olarak Maruni Kilisesi ve toplumunun tarihinden bahsetmediği için, Tarih et-Ta'ife el-Maruniyye'den farklıdır. Dolayısıyla bu eser, Lübnan'a ve Marunilere özel referanslarda bulunan ve Yakın Doğu Tarihi ile alakalı olayları anlatan genel bir vakayiname dir denilebilir.

Tarih el-Ezmine sade ve kısa bir vakayiname dir. Duveyhi bu eserinde tarihsel sebepler veya dinsel öğütlerle ilgili açıklamalarda bulunmaz. Sadece yıl yıl takip eden belli başlı olayları nakleder ve bazen de kaynaklarını zikreder. Başka bir ifadeyle, olaylar kritik yapılmadan rivayet

²⁵ Duveyhi, Tarih, 198-466.

²⁶ Duveyhi, Tarih, 1.

edilir. Dolayısıyla, Duveyhi'nin bu çalışması metot bakımından Tarih et-Ta'ife el-Maruniyye'den tamamen farklıdır. Çalışma, genel olarak yakın doğu tarihine çok az referansta bulunduğu için, bir vakayiname olarak fazla bir önemi yoktur. Fakat, Lübnan ve Maruni Tarihi için bir kaynak olarak birinci derece de önemlidir. Eserde, Lübnan tarihindeki özellikle erken dönem yıllar ve daha çok da belirsiz dönemlerde Lübnan veya Maruniler zikredilmeden sıralanır. Fakat yine de yılların çoğunda boşlukları doldurmak için Duveyhi, yeterince materyal bulmuştur. Sonraki yıllarla birlikte Lübnan ve Maruni tarihinin oranı giderek artmış ve Osmanlı dönemi için başat bir vakayiname haline gelmiştir. Marunilerle ilgili materyaller, onların dini, politik, sosyal ve ekonomik tarihleri ile alakalıdır. Duveyhi bazı yıllar, sadece bir patriğin, piskoposun veya mukaddamin veyahut da yeni bir manastır baş rahibinin ölüm yıllarını ve onların yerine geçenleri zikreder. Diğer bazı yıllarda ise Maruniler veya bir kilise meclisi tarafından oynanmış olan rol konusunda ya da kendi sosyal veya ekonomik hayatlarını ilgilendiren kuraklık ve vebanın etkileri konusunda uzun uzun yazar²⁷.

Görüldüğü üzere, Duveyhi'nin bu çalışması metot bakımından Tarih et-Ta'ife el-Maruniyye adlı eserinden tamamen farklı bir üslupla yazılmıştır. Bu anlamda, onun bu eserinde olayları daha çok bilimsel bir tarzda ele aldığı ve bu olayları sistematik bir şekilde incelediği söylenebilir. Dolayısıyla Duveyhi, Tarih et-Ta'ife el-Maruniyye adlı çalışması ile Tarih el-Ezmine adlı eserinde muhtemelen aynı materyali kullanmış olmasına rağmen, birincisini daha çok geleneksel menkıbevi bir tarih yazıcılığı anlayışıyla ele alırken, ikincisini daha çok modern bir tarih yazıcılığı anlayışı ile sadece tarihsel gerçekleri ortaya koyarak ele almıştır.

Daha öncede belirttiğimiz üzere, onun diğer bir çalışması, Silsilat Batariyat et-Ta'ife el-Maruniyye adını taşır. Onun bu eseri Maruni Kilisesinin patriklerinin bir kronolojisi mahiyetindedir²⁸ ve Raşid el-Huri eş-Şartuni tarafından el-Meşrik dergisinde yayınlanmıştır. Bu eser, bazen biyografik bazen de tarihi olaylarla birlikte, kronolojik bir şekilde Maruni Kilisesinin patriklerinin incelenmesinden ibarettir. Eser, patrik Yuhanna Marun ile başlar ve 1670 tarihinde yazarın kendi patrikliği ile sona erer. Başka bir ifadeyle, eser MS. 685 yılında Antakya patriği olarak sözde monotelit Macarius'un yerine patrik olan Yuhanna Marun dönemindeki olayları ve onun papa Sergius tarafından patrikliğinin onaylandığını anlatan hikaye ile başlar. Daha sonra da kronolojik bir şekilde Yuhanna Marun'un halefleri birer birer sayılır.

Haçlılar ve Memlük dönemleri patrikleri konusunda Duveyhi, kitabelerden ve eski el yazması İncil nüshalarından keşfettiği işaretlerin yanı sıra, Maruni bilginlerinin çalışmalarından faydalanmıştır. Bu anlamda, değişik kilise duvarlarındaki veya kapı eşiklerindeki kitabeleri eserinde değerlendirmiştir. Maruni sanatkarlar, yaptıkları eserleri tamamladıklarında patriklerinin ve başpiskoposlarının isimlerini kitabeye yazarlardı. Dolayısıyla, kronolojisini yazarken Duveyhi bu kitabelerden yararlanmıştı. Şüphesiz, bu

²⁷ Duveyhi, el-Ezmine, 1 vd.

²⁸ Duveyhi, Silsilât Batârikât et-Ta'ife el-Maruniyye, edited by Raşid el-Huri eş-Şartuni, el-Meşrik, I, (1898), 247-252, 308-313, 347-353, 390-396.

konuda bir çok hatalar yapmıştır ve onun listelediği patriklerin bazıları tarihsel şahsiyeti olmayan efsanevi kişilerdir. Ancak Duveyhi, eserindeki kusurların farkında olup, hatta 1130 ile 1209 yılları arasında görev yapan birkaç patriği atladığını kendi kabul etmektedir²⁹.

Duveyhi, eserlerini klasik Arapça ile yazmış olmasına rağmen, onun bu dili iyi bir şekilde kullanmış olduğu söylenemez. Klasik Arapça kaynaklardan yapmış olduğu alıntılar istisna, eserlerini daha çok basit bir konuşma diliyle yazmıştır. Ferdinand Taoutel, Tarih el-Ezmine adlı eserin giriş bölümünde bu konuya işaret etmektedir: 'Dil bakımından eser bazen güçlü bazen de gramer ve imla bakımından bir çok yanlışlarla doludur'. Bu durum şaşırtıcı olmasa gerektir. Çünkü Duveyhi, Roma'da Latince eğitim görmüştür. Ayrıca, Maruni Kilisesinin ayinsel dilinin Süryanice olduğu göz önünde bulundurulursa, onun aldığı Maruni papazlık eğitimi, onun Arapça'dan çok Süryanice üzerine yoğunlaşmasını gerektirmekteydi. Bütün bu sebeplerden dolayı, onun Arap dilinin inceliklerini iyi bilmediği söylenebilir. Bununla beraber, onun çalışmaları zengin bir kaynak koleksiyonuna sahiptir. Zaman zaman kaynaklarını zikreder ve bu kaynaklardan çok uzun alıntılar yapar. Bu kaynaklar iki gruba ayrılabilir: Maruni ve Maruni olmayan kaynaklar. Ayrıca faydalanmış olduğu kaynakları ne şekilde elde ettiğinden de bahsetmektedir. Bu konuda kendisi şunları ifade etmektedir: '*Gidebildiğim bütün kilise ve manastırları ziyaret ettim. Karşılaştığım bütün kitapları inceledim. Papaların Maruni patriklerine göndermiş olduğu mektupları ve kilise ile ilgili bütün kitapları inceledim. Bundan başka, hicretin başlangıcından kendi dönemime kadar Suriye tarihinden bahseden bütün Hıristiyan ve Müslümanlarla ilgili temel kaynak eserleri araştırdım*³⁰'. Bu anlamda onun kaynaklarını şu şekilde sıralayabiliriz: Maruni tarihi ile ilgili ilk dönem kaynak eserler, batılı kronikler ile hac ve seyahat literatürleri, papalıkla ilgili yazışmalar, Maruni kitabeler ve Maruni olmayan diğer Doğu Hıristiyan tarihleri ile kilise literatürleri.

Sonuç

Duveyhi'den önce Maruniler arasında gerçek tarih yazıcılığından bahsetmek mümkün değildir. Bu anlamda, Maruni tarih yazıcılığı geleneğinin kurucuları ve erken dönem bilginleri Roma'da yetişmiş olmalarına rağmen, kendi iddialarında ve tarihsel gerçekleri yalanlama konusunda dogmatik bir anlayışla hareket etmişlerdir. Genellikle birbirlerini taklit etmeleri sebebiyle de birbirlerinin yanlışlarını tekrar etmişlerdir. Bunun sonucu olarak da çalışmalarında genellikle tarihsel gerçeklerle menkıbeleri birbirine karıştırmışlardır.

Bununla beraber, Duveyhi ile birlikte Maruniler arasında bilimsel anlamda tarih yazıcılığının yaygınlaşmaya başladığı söylenebilir. Çünkü Duveyhi, ilk defa Maruni Kilisesi ve toplumunun tarihini sistematik bir şekilde ele alıp incelemiştir. Ancak Duveyhi, bütün çalışmalarında aynı tarih yazıcılığı metodunu kullanmamıştır. Tarih el-Ezmine'de olayları kronolojik

²⁹ Duveyhi, Silsilât, 310-311.

³⁰ Duveyhi, Tarih, 4-6.

sıra ile hikaye ederken yıl vererek, hatta bazen her olayın ay ve gününü zikrederek geleneksel Arapça vakayiname tarzında yazmış, Silsilat Batarikat et-Ta'ife el-Maruniyye'de ise tarih vererek ve bazen biyografik ve tarihsel notlar kullanarak birbirini takip eden Maruni patriklerini tek tek sıralamıştır. Tarih et-Ta'ife el-Maruniyye adlı eserini ise her iki eserinden farklı bir tarzda yazmıştır. Bu eserinde olayları hikaye etmekten daha çok ayrıntılı bir şekilde ele alıp, incelemiştir. Bu eserinde Duveyhi, kendinden önceki tarihçilerin Maruni toplumunun etnik kökeni ve kendi kiliseleri hakkında yazmış oldukları görüşleri reddetmiş ve eleştirmiştir. Bununla beraber, onun bir konu hakkında kendi görüşlerini desteklemek, tasvir etmek veya açıklamak için delil olarak kullandığı materyalin, daha çok söylentilerden veya menkıbelerden ibaret olduğu söylenebilir.

Kaynaklar

- Anaysi Tubiya, Silsilâ Târihiyye li Batarikat Antakiye el-Mevarina, Roma 1927.
- Day Peter D., The Liturgical Dictionary of Eastern Christianity, 'Monothelism', Minnesota, 1993.
- Duveyhi İstefan, Tarih et-Ta'ifa el-Maruniyye, edited by Rashid el-Huri eş-Şartuni, Beyrut 1890.
-, Tarih el-Ezmine 1095-1699, edited by Ferdinand Taoutel el-Yesu'i, Beyrut 1951.
-, Silsilât Batarikat et-Ta'ife el-Maruniyye, edited by Raşid el-Huri eş-Şartuni, el-Meşrik, I (1898), 247-252, 308-313, 347-353, 390-396.
-, 'Tarih el-Medrese el-Maruniyye Fi Rumiye', el-Meşrik, XXI, (1923), 209-216, 270-279.
- el-Belazuri Ebu'l-Hasan, Futuhu'l-Büldan, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991.
- Gündüz, Şinasi, Din ve İnanç Sözlüğü, 'Monothelizm' Konya 1988.
- Hourani A. H., 'Historians Of Lebanon', Historians Of The Middle East, edited by Bernard Lewis-P. M. Holt, Oxford University Press, London 1962, 226-245.
- Owens G., 'Monothelism', New Catholic Encyclopedia, The Catholic University of Amerika, Washington, DC. 1967, IX, 1067-1068.
- Salibi Kemal S., Maronite Historians Of The Medieval Lebanon, Beyrut 1959.
- Ravfail el-Maruni el-Huri Butlus, el-Yeddü'l-Maruniyye fi'l-İrtidadi'l-Kenaisi'ş-Şarkiiyye, (Fransızca'dan Arapça'ya Çev. İgnatius Tannus el-Huri), Halep 1936.